

Pastoral u Europi »na propuhu« zbog promijenjenih potreba suvremenoga čovjeka

Brigita Perše*

Sažetak

Usmjerenost Crkve prema potrebama ljudi nije slučajnost, nego nužnost. Radi se o vječnome pitanju — je li subota stvorena radi čovjeka ili čovjek radi subote. Kristov je put put služenja čovječanstvu. Upravo je to zadaća Crkve, a nipošto besciljno samoočuvanje crkvenoga aparata. Crkva u biti ostaje Božje-čovječanska ustanova i spasenjsko događanje samo ukoliko svoje djelovanje prilagodava vremenu i prostoru. U članku je najprije navedeno nekoliko navoda iz Svetoga pisma i crkvenih dokumenata u kojima je jasno izražena usmjerenost na čovjekove potrebe. Slijedi prikaz temeljnih značajki postmodernoga čovjeka, i to s nakanom da bi se na kraju što lakše izvele potrebne pastoralne smjernice »suvremenoj« Crkvi na europskome prostoru.

Ključne riječi: potrebe čovjeka, postmodernizam, diakonija, bogoslužje, koinonija, naviještanje, Drugi vatikanski sabor, Ecclesia semper reformanda, služba Crkva

Uvod

Velik broj »dijagnoza« koje pokušavaju opisati pastoralnu realnost u europskome prostoru započinje rečenicom bečkoga kardinala Königa: »Crkva je boleзна. Bori se za preživljavanje.«¹ Sociolozi Berger i Luckmann misle da su velike narodne crkve djelomično ili u cijelosti izgubile svoj višestoljetni monopolistički zajamčen položaj. Ne mogu više računati s time da će državna vlast ljude primorati na bogoslužje niti mogu očekivati da će ih država zaštititi od takmaca. Religijske ustanove u postmodernom društvu nisu više jedini nositelj nadređenih redova smisla i vrednota, već se s vremenom sve više mijenjaju u sekundarne ustanove.² Dolazi se do pravoga paradoksa. U vremenu kad se kod ljudi osjeća

* Dr. sc. Brigita Perše, Nadškofija Ljubljana, Pastoralna služba. Adresa: Ciril-Metodov trg 4, 1000 Ljubljana, Slovenija. E-pošta: brigita.perse@gmail.com

1 Brigita Perše, Iskalci duhovnosti zapuščaju neduhovno Cerkev, u: *Naša pastorala* 11 (2011) 38, 15.

2 Usp. Peter L. Berger — Thomas Luckmann, *Modernost, pluralizam in kriza smisla*, Ljubljana, 1999, 45. 51.

sve veće zanimanje za duhovnost, najstariji i najiskusniji »ponuđač duhovnosti« bilježi stalan pad.³ Sociolozi ne najavljuju u budućnosti društvo bez religije, nego društvo bez crkava — prije svega takvih na kakve smo naviknuti. Crkve koje budu htjele opstati u suvremenome društvu, odlikovat će se načinom djelovanja koji će u sve većoj mjeri uvažavati želje svojih pripadnika⁴, odnosno odgovarati na »znakove vremena«.⁵

Mnogi teolozi upozoravaju na to da Crkva sve očitije nastupa bez usmjerenosti, da izvana ne nastupa baš privlačno, da se vjernici u Crkvi nisu spremni suočavati sa stvarnošću svijeta i hvatati u koštac s poteškoćama današnjega društva u krizi.⁶ Sociolog Franz–Xaver Kaufmann piše da je vrlo malo »dobrih tekovina« koje Crkva nudi s određenom ekskluzivnošću; te se tekovine odnose uglavnom na praćenje prijelomnih trenutaka u životu kao što su rođenje, vjenčanje i smrt.⁷ Drago K. Ocvirk piše da u Crkvi »nema suočavanja i sukobljavanja s novim izazovima, s onim što ljude opterećuje u svakodnevnom životu, a povezano je sa suvremenom modernom i postmodernom kulturom.«⁸ Na pitanje tko ugrožava kršćanstvo, Enzo Bianchi odgovara da to čine sami vjernici, prije svega zato što kršćanstvo nema više svoj temelj i nadahnuće u Božjoj riječi; kršćanstvo ne želi više da ga bilo tko prosuđuje po pitanju utjelovljuje li »Evangelje« ili ne.⁹

U namjeri da se prikaže koliko je za opstanak Crkve značajna njezina usmjerenost na čovjeka i njegove potrebe, članak će se najprije zaustaviti na odlomcima Svetoga pisma i crkvenim dokumentima koji jasno ukazuju na Božju odnosno crkvenu usmjerenost na čovjekove potrebe.

1. Sveto pismo o Božjoj usmjerenosti na čovjekove potrebe

1.1. Mana — Bog daje ono što je ljudima potrebno

Pripovijest o mani (usp. Izl 16,1–36) kojom Bog »hrani« Izraelce da ne umru od gladi nalazi se u kontekstu četrdesetgodišnjega putovanja Izraelaca kroz pustinju. Mana prestaje padati s neba tek kad Izraelci prijeđu rijeku Jordan te se mogu hraniti plodovima kanaanske zemlje (usp. Jš 5,12). Međutim, o mani ne govori samo navedeni odlomak, već se taj motiv javlja u cijelome Svetom pismu.

3 Usp. Maja Lopert, Religioznost z »novo kvaliteto«: spreminjanje religioznosti v postmoderni kulturi, u: *Anthropos* 44 (2012.) 3/4, 293–309, 295; Andrej Saje, Nova podoba ljubljanske nadškofije, u: France M. Dolinar (ur.), *Ljubljanska škofija: 550 let*, Ljubljana, 2011, 226–228.

4 Peter L. Berger — Thomas Luckmann, *nav. dj.*, 44–45.

5 Usp. Maja Lopert, *Nav. dj.*, 308; Ivan Šarčević, Teologija na jugoistoku Europe: Stanje, izazovi i zadaće, u: *Concilium*, 47 (2011.) 2, 134–143; usp. Stipe Nimac, Pastoralna teologija u današnjem kriznom vremenu, u: *Bogoslovska smotra* 77 (2007) 4, 839–855.

6 Usp. Janez Juhant, Klerik med strahovi časa in vero, ki osvobaja, u: *Bogoslovni vestnik* 72 (2012) 3, 383–396, 394.

7 Usp. Franz–Xaver Kaufmann, *Wie überlebt das Christentum?* Freiburg im Breisgau, 2000, 130.

8 Drago Karl Ocvirk (ur.), *Rejli oldtimerjev*, u: *Spopad simbolov*, Ljubljana, 2003, 9.

9 Enzo Bianchi, *Kršćanska drugačnost*, Celje, 2007, 30.

Tako npr. Novi zavjet spominje njezino duhovno značenje (usp. 1 Kor 10,3; Otk 2,17) itd. Doživljaj mane izraelskomu je narodu učvrstio iskustvo Božje skrbi za čovjeka — Bog daje hranu za tijelo i dušu; ne daje ju preobilno, nego po mjeri svakoga čovjeka.

1.2. *Isus čudesno hrani pet tisuća ljudi: »Dajte im vi jesti!« (Mt 14, 16)*

O čudu umnažanja hrane izvješćuju sva četiri evanđelja. U Matejevu i Markovu evanđelju nalaze se čak dvije inačice. Pored one da je Isus nahranio pet tisuća ljudi (usp. Mt 14,14–21; Mk 6,30–44; Lk 9,10–17; Iv 6,1–14) izvješćuju Mt 15,32–39 i Mk 8,1–9 i o onoj da je nahranio četiri tisuće. Pripovijest o čudu umnažanja hrane prikazuje Isusa kao onoga koji je »zadovoljio« osnovne čovjekove potrebe (tjelesne i duševne). U odlomku o čudu umnažanja hrane (usp. Mt 15,32–39; Mk 8,1–9) upotrijebljena je grčka riječ *splagchnízomai* koja označava Isusovu unutarnju pobudu kod pogleda na gladno mnoštvo naroda; bio je suosjećajno ganut.¹⁰ Situacija u kojoj se nalazio dotakla ga se iznutra. Time je istovremeno opisano djelovanje i sâm temelj djelovanja. Isusova unutarnja usmjerenost na čovjekove potrebe nije tek neko slučajno opažanje, to je presudna značajka Isusova djelovanja.

1.3. *Ozdravljenje gubavca: »Hoću, očisti se!« (Mt 8,3)*

Odlomak o Isusovu ozdravljenju gubavca (usp. Mt 8,1–4) izvješćuje da je Isus s učenicima »sišao« s gore, dakle nije čekao da mu se približe oni kojima je pomoć bila potrebna. Spustio se na njihovu razinu, nije djelovao s visine. Tekst govori i o doticaju, dakle o dodiru, o blizini. Time je Isus pokazao da prvi korak služenja znači vidjeti odnosno opaziti potrebe i nevolje ljudi. Poslije ozdravljenja slijedi nalog za ispunjavanje zakona. U Evanđelju je to zakon pravednosti i ljubavi, zakon Božjega kraljevstva.

1.4. *Usmjerenost Isusova komunikacijskoga modela na čovjekove potrebe*

Lijep komunikacijski model, usmjeren na potrebe sugovornika, dolazi osobito do izražaja u pripovijesti o Isusu i Samarijanki kod zdenca (usp. Iv 4,1–42). Iz odlomka je vidljivo da Isus Samarijanki pristupa na njezinoj razini ili čak malo ispod te razine, kako bi saslušao njezine potrebe. Djelatno slušanje, međutim, ne čuje samo izgovorene riječi, već istovremeno čuje i kontekst u kojemu su te riječi izgovorene. Činjenica da je Samarijanka došla na zdenac po najvećoj vrućini znači da nije imala mnogo prijatelja, da je bila zabačena u društvu, jer bi u protivnome došla na zdenac s drugim ženama. To znači da je imala osjećajne i duhovne potrebe, a ne samo potrebu za vodom. Zato Isus može progovoriti o vodi koja će utažiti njezin »žedan« duh. Isus ne rabi riječi kao što su npr. posvećenje, otkupljenje itd., već govori o vodi, o vrsti vode od koje neće nikad ožednjati. Iako ga Samarijanka

10 Usp. Spiros Zodhiates (ur.), *The Complete Word Study New Testament, King James Version*, World Publishing, Grand Rapids (Michigan), 1992, 1169.

želi utišati, on nastavlja s razgovorom i produbljuje odnos. S površine prodire do ženinih istinskih potreba. Isus započinje razgovor s temom o tjelesnoj potrebi za vodom, a završava s temom o ženinoj potrebi za Mesijom za kojega zna da ima doći. U srcu svakoga ljudskog bića postoji naime duhovna potreba koju traume ili krize samo povećavaju. Isusa ne sputavaju postojeći kulturni običaji. Svojim razgovorom sa Samarijankom prekršio je niz društvenih običaja svoga vremena i dao do znanja da je čovjek najvažnije Božje stvorenje koje treba nadasve cijeniti i dolično se prema njemu odnositi.

1.5. Drugi svetopisamski odlomci o Božjoj usmjerenosti na čovjekove potrebe

U Svetome pismu moguće je pronaći još mnogo drugih mjesta koja ukazuju na Božju ljubav prema čovjeku kakvu je naviještao i živio Isus. Bog zna što je čovjeku potrebno i prije nego ga za nešto zamoli (usp. Mk 6,8); potražiti će i stotu ovcu koja se izgubila (usp. Lk 15,1–7); raduje se povratku izgubljenoga sina koji je bio mrtav i oživio (usp. Lk 15,11–32) itd. Isus se u sveukupnome svom djelovanju svjesno bavio čovjekovim tjeskobama, strahovima, potrebama... jednom riječju, svime što ljudima ne da mira i upravo je time izazvao mnoga osporavanja. Upozoravao je da je subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote (usp. Mk 2,27); da liječnik nije potreban zdravima, nego bolesnima (usp. Mk 2,17) itd. Naposljetku, najdublji se smisao utjelovljenja ispovijeda u samome Vjeronanju: »koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa (...) i postao čovjekom«. Krist se poistovjetio sa svakim čovjekom, pogotovo sa čovjekom koji trpi, koji je siromašan, odbačen i proganjan; na sebe je preuzeo čovjekovu bijedu, muku i smrt, nedokučivost mnogih pitanja.

2. Crkveni dokumenti o Crkvi u službi čovjeka

U crkvenim dokumentima na više je mjesta naglašeno da Crkva nije sama sebi svrhom, već mora nastavljati s onim što je Isus započeo. To nije moguće ostvarivati bez dijaloga sa svijetom i čovjekom u njemu. Zato je zadaća Drugoga vatikanskog sabora bila »aggiornamento«, to jest posadašnjenje ili prilagodavanje Crkve suvremenomu svijetu i njegovim potrebama u smislu služenja čovječanstvu kakvo je svojim primjerom pokazao Krist. Taj program dobro je formuliran u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et Spes*: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Njihova se naime zajednica sastoji iz ljudi koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti u njihovu hodu prema Očevu kraljevstvu; oni su primili poruku spasenja koju valja iznijeti pred svakoga. Zbog toga ta zajednica stvarno doživljuje samu sebe prisno povezanom s ljudskim rodnom i njegovom poviješću.« (GS 1) »Radi izvršavanja te zadaće, Crkva je dužna da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evandjelja tako da uzmgne odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjeg i budućeg života te o

njihovu međusobnom odnosu, i to na način kako odgovara svakom pojedinom naraštaju. Stoga je potrebno spoznati i razumjeti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj.« (GS 4) »Valja naime spasiti ljudsku osobu i obnoviti ljudsko društvo. Stoga će stožerom svega biti čovjek — i to jedan i cijeli, s dušom i tijelom, sa srcem i savješću, s umom i voljom. (...) Crkvu pritom ne vodi nikakva zemaljska težnja, ona želi samo jedno: pod vodstvom Duha Branitelja nastavljati djelo samoga Krista koji je došao na svijet da svjedoči za istinu; da spasi, a ne da sudi; da služi, a ne da bude posluživan.« (GS 3) Na sličan je način i papa Ivan Pavao II. već u svojoj prvoj enciklici upozorio izričito na čovjeka prema kojemu bi trebali voditi svi putovi: »Taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao.«¹¹ U nastavku tvrdi: Budući da su već odavno u kršćanskim zemljama čitave skupine krštenika izgubile živ osjećaj za vjeru ili se čak više ne priznaju udovima Crkve te žive daleko od Krista i Evanđelja, prvenstvena je zadaća današnje Crkve takozvana »nova evangelizacija« ili »reevangelizacija«,¹² koja pak nije moguća, ako ne dođe do dubljih pomaka u srcima, glavama i strukturama. U *Kompendiju društvenog nauka Crkve* zapisano je da se Crkva mora uvijek iznova baviti konkretizacijom svoje poruke u svijetu, jer »ona je služiteljica spasenja ne apstraktno ili u čisto duhovnom smislu, nego u kontekstu povijesti i svijeta u kojem čovjek živi.«¹³ Iz crkvenih dokumenata, dakle, jasno proizlazi da je za Crkvu značajna radikalna ljubav prema čovjeku, odnosno spremnost da uspostavi dijalog sa svijetom i današnjim čovjekom. Samo ukoliko se bavi radošću i nadom, žalošću i brigama današnjega čovjeka, ostaje vjerna samoj sebi i ispunjava svoje poslanje. Prema tome, ne radi se ni o kakvoj slučajnosti ako *Zakonik kanonskoga prava* i u svome zadnjem stavku naglašava, »neka se primjenjuju propisi (...) obdržava kanonska pravičnost i ima pred očima spasenje duša, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon.« (CIC, kan. 1752)

3. *Potrebe postmodernoga čovjeka*

Budući da bi se Crkva trebala baviti radošću i nadom, žalošću i brigama današnjih ljudi, odnosno trebala »prilagodavati« njihovim potrebama,¹⁴ ovdje će

11 Ivan Pavao II., *Otkupitelj čovjeka*, Dokumenti 56, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980, br. 14.

12 Usp. Ivan Pavao II., *Redemptoris missio. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe*, Dokumenti 96, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991, br. 33.

13 Papinsko vijeće »Iustitia et pax«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005, br. 60.

14 *Čovjekova potreba* osjećaj je pomanjkanja nečega čime bi se čovjek htio zadovoljiti. Sve su potrebe u nekoj međusobnoj povezanosti, odnosno u nekoj »psihološkoj hijerarhiji«. Najpoznatija je *Maslowjeva* hijerarhija odnosno piramida potreba. Abraham Maslow (1908.–1970.) bio je pionir u znanosti o čovjekovu ponašanju. Čovjekova potreba po Maslowu je stanje kojega postaje svjestan kada je prikraćen za osnovno zadovoljstvo. Maslow je potrebe hierarhijski razvrstao na pet razina: fiziološke potrebe, potrebe za sigurnošću, potrebe za pripadnošću, potrebe za poštivanjem i samoostvarivanjem. Maslowljeva hijerarhija potreba polazi od toga da čovjek mora prvo zadovoljiti osnovne potrebe. Potrebe više razine po Maslowljevom mišljenju dobivaju na

se navesti nekoliko općenitih značajki suvremenoga, takozvanoga postmodernog čovjeka.

3.1. *Potrošač*

U »postmodernoj« potrošnji došlo je do povijesnoga pomaka: od realiziranja potreba do realiziranja želja, od ponude zadovoljavanja do ponude užitaka. Suvremena proizvodnja putem oglašavanja stvara nove i sve novije potrebe koje se u očima nekritičkoga potrošača svrstavaju u krug primarnih potreba. Međutim, nijedna čovjekova želja ne može biti do kraja zadovoljena jer su želje suštinski povezane s imaginacijom, fantazijom i fantazmom. Odatle neprestan krug novih želja i novih užitaka te novih nezadovoljstava! Reduciranje čovjekova bivanja isključivo na ovaj svijet često vodi u vrlo mučno slavljenje (uživanje) života koji valja što više obogaćivati. Međutim, materijalno obilje ne može čovjeka potpuno zadovoljiti. Takav pogled na svijet ima za posljedicu sve više samoubojstava, sve više pobačaja, sve više ovisnika o drogama itd. Berger i Luckmann tvrde da je danas čest tip kršćanina koji odgovara javnomu mnijenju, to jest čovjeka koji doduše »na neki način« pripada Crkvi, pripada na neobvezujući način, koji je za teologe neprilično blizak ostalim područjima potrošačkoga društva.¹⁵

3.2. *Individualist u potrazi za »doživljajem«*

Postmoderan je čovjek osuđen na individualizaciju, što znači da je usredotočen prije svega na samoga sebe, bez obzira na druge.¹⁶ Usklik očaja: »Da barem mogu nešto osjetiti!«, postaje danas svojinom sve više ljudi. Istini za volju, postojeći individualizam još uvijek nije uzeo potpuno maha, ta sami smo svjedoci sve većoj poplavi raznih udruga, saveza, amaterskih klubova ili raznih govorno–terapeutskih skupina.¹⁷ Neinstitucionalizirana područja djelovanja, kao što su prijateljstvo i obitelj, postaju sve značajnija.¹⁸ Joseph Ratzinger piše da je današnji narcisoidni čovjek prazan, zato je religija najvjerojatnije postala opet modernom. Traži se doživljaj, iskustvo nečega posve drukčijeg. Ponovno otkrivanje traži religiju kao doživljaj za koji je značajna »mistična« strana religije, religije koja omogućava dodir s nečim posve drukčijim.¹⁹ Etnologinja A. Martin u

značenju tek kada su uglavnom zadovoljene potrebe niže razine. U stručnim krugovima postoje vrlo ozbiljne kritike Maslowljeve teorije. Poznavatelji kažu da se kod čovjeka različite potrebe mogu pojaviti istovremeno. Nije nužno da se nakon ispunjenja potreba niže razine pojave potrebe više razine ili ranga. Usp. Abraham Harold Maslow, *Motivation and Personality*, New York, 1987; usp. Feliks Jakopec, *Vplivi na vodenje in delovno zadovoljstvo zaposlenih v šoli*, Radovljica, 2007, 42–43.

15 Usp. Peter L. Berger — Thomas Luckmann, *nav. dj.*, 45–46.

16 Paul Michael Zulehner — Miklos Tomka — Inna Naletova, *Religionen und Kirchen in Ost(Mittel) Europa. Entwicklungen seit der Wende*, Ostfildern, 2008, 50–52.

17 Usp. Veljko Rus — Niko Toš, *Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*, Ljubljana, 2005, 123.

18 Usp. *Isto*, 41.

19 Usp. Benedictus XVI., *Uvod v kršćanstvo*, Celje, 2005, 293.

svojoj je raspravi ustvrdila da je jedna od glavnih značajki suvremene duhovnosti traganje za vlastitim religioznim doživljajima, a ne za teorijskim znanjima. Ljudi naprosto više ne vjeruju religioznim sadržajima koji su tek posredovani preko drugih. Traže doživljaje.²⁰

3.3. *Osuden na izbor*

Danas društveni pluralizam nudi čovjeku mnogo toga, prije svega slobodu (pravo na vlastito mišljenje, slobodu govora), ali od njega ne zahtijeva baš malo: predviđanje, planiranje i sposobnost snalaženja. Čovjek izabire između alternativa, odnosno mora izabirati. Međutim, nije baš sve što se pokazuje kao »izbor« uvijek i najpoželjniji izbor. Tako npr. Ule i Kuhar smatraju da je produljenje školovanja, ekonomska ovisnost i produljenje života u izvornoj obitelji te odlaganje odluke za roditeljstvo često više životna nužda, negoli izbor.²¹ Pluralizam (post)modernoga društva pospješio je i vjerski pluralizam. Postaje sve očitijom činjenica da ni vjera nije više »sudbina« već »izbor«. »Pripadnost ovoj ili onoj Crkvi nije više nešto samo po sebi razumljivo, već je to ponajprije rezultat svjesnoga izbora. Pa i onaj tko se odluči za vjersku pripadnost svojih roditelja, izabire na sličan način. Na kraju krajeva, on također može promijeniti vjeroispovijest ili pripadnost religiji, a mogao bi i jednostavno istupiti iz Crkve.«²²

3.4. *Izborni vjernik*

Ako su ljudi u prošlosti primali vjeru u »paketu«, danas sve više u prvi plan dolazi »izborni vjernik«, koji sam izabire pojedinačne temelje vjere. Naime, suvremeni vjernik i na području vjerskih istina razmišlja kao potrošač koji izabire ono što mu je potrebno. Tomu je primjerena i čvrstina njegove religije i stupanj ozbiljnosti s kojom ju prihvaća. Tako je religija postala samo jedno od pomoćnih sredstava za uravnoteženiji život, a »specifičnost« takve religije ima i svoje posljedice, prije svega njezinu »krhkost«. Pa i samo moralno ocjenjivanje i odlučivanje prepušteni su čovjekovoj subjektivnosti, odnosno njegovomu slobodnom odlučivanju. Budući da nema objektivnosti, odnosno jasnih kriterija, za postmodernu je karakterističan manipulacijski odnos prema različitim područjima života (odgoj, politika, medicina, gospodarstvo itd.) te jak utjecaj javnoga mnijenja, pogotovo putem sredstava društvenoga priopćavanja.

3.5. *Vagabund*

Suvremeni čovjek ne izgrađuje posve nove jedinice smisla. Uvijek iznova sastavlja i rastavlja postojeće ponude smisla, kojih se privremeno pridržava, na licu mjesta piše scenarij svoga života, na licu mjesta izrađuje karte svojih životnih

20 Usp. Maja Lopert, Pluralizem in religioznost, u: *Bogoslovni vestnik* 66 (2006.) 3, 359–370.

21 Usp. Mirjana Ule — Metka Kuhar, *Mladi, družina, starševstvo. Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*, Ljubljana, 2003.

22 Peter L. Berger — Thomas Luckmann, *nav. dj.*, 44–45.

usmjerenosti, na licu mjesta režira svoju biografiju, osobnost i samorazumljivost. Odnos suvremenoga čovjeka prema crkvenoj zajednici mogao bi se opisati kao »vagabundska pripadnost zajednici«. Suvremeni je čovjek u neku ruku »vaga-bund« ili misaoni skitnica.²³ Sve ga zanima; po svemu pomalo čeprka, sve uzima prilično neobvezujuće. Nova je religioznost neobvezujuća, dragovoljna, sentimentalna, doživljajna i specifična.

Iz navedenih osobina postmodernoga čovjeka, odnosno njegova odnosa prema vjeri, očito proizlazi spoznaja da on pred Crkvu postavlja pitanje prave metode i pravoga pristupa vjeri.

4. *Potrebne smjernice služućoj Crkvi danas*

U prvome i drugome dijelu članka predstavljena je činjenica da bi svaka zajednica koja se poziva na Isusa Krista morala svim strukturama i djelatnostima biti u službi čovjeka. Ta Isus je došao »radi čovjeka«, radi njega je ustanovio Crkvu. Svaka od temeljnih pastoralnih djelatnosti (liturgija, naviještanje, diakonija, koinonija²⁴) morala bi prema tome djelovati »diakonijski«, odnosno morala bi slijediti fundamentalni princip »radi čovjeka« koji se ostvaruje u dvjema dimenzijama, kao »služenje čovjeku« i kao »svjedočenje o Bogu.«²⁵ Tako npr. dobro djelo nije »diakonijsko« samo zato što je označeno kao diakonija, već je to u onoj mjeri u kojoj istinski služi onima koji trpe te na taj način svjedoči o Bogu. Propovijed nije »dobra kršćanska« propovijed samo zato što naveliko govori o Bogu, nego će to postati ako i sama kao naviještanje bude u službi ljudima.

U nastavku će se navesti nekoliko potrebnih smjernica Crkvi, ako i danas želi biti »diakonijska«, odnosno u službi postmodernoga čovjeka, i to na svojim temeljnim pastoralnim područjima.

4.1. *Bogoslužje (mistika)*

Velik broj ljudi, među njima i papa Ivan Pavao II., upozorava na duhovnu prazninu bogoslužja: »Neki pokazatelji pokazuju slabljenje smisla otajstva u samim liturgijskim slavljinama, koja bi morala jačati taj osjećaj. Nužno je, dakle, u Crkvi ponovno oživjeti pravi smisao liturgije.«²⁶ Karl Rahner je priznao: »Pošteno govoreći, mi smo u velikoj mjeri duhovno neživa Crkva. (...) I danas prevladava ritualizam, legalizam, administracija.«²⁷ Poznata je također njegova izjava da će kršćanin budućnosti biti mistik ili ga neće biti.²⁸ Josef Fischer i Paul

23 Usp. Anton Jamnik, *Sodobna kultura med znamenji upanja in pesimizma*, u: *Evangelij oznanjati ali poučevati*, Ljubljana, 2006, 57.

24 70-ih godina prošloga stoljeća počela se pored triju temeljnih pastoralnih djelatnosti posebno isticati i četvrta, to jest koinonija.

25 Usp. Herbert Haslinger, *Lebensort für alle. Gemeinde neu verstehen*, Düsseldorf, 2005, 240–242.

26 Ivan Pavao II., *Crkva u Europi. Apostolska pobudnica o Isusu Kristu koji živi u svojoj Crkvi — izvoru nade za Europu*, Dokumenti 136, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003, br. 70.

27 Brigita Perše, *Prihodnost župnije*, Ljubljana, 2011, 99.

28 Usp. Franz-Xaver Kaufmann, *nav. dj.*, 135.

M. Zulehner također primjećuju »eklezijalni ateizam«, bezbožnost usred Crkve, i zato misle da Crkva mora ponovo zadobiti svoju »mističnu dimenziju«, odnosno da se mora ukorijeniti u Božjoj tajni.²⁹ Međutim, treba paziti na to da pastoral ne stvara religijsko okruženje bez usredotočenja na središte koje je Krist. U tom slučaju, pastoral bi bio sličan pokaznici bez Kristova tijela, čije bi zlatne zrake bile same sebi svrhom. I najmanji dijelovi religioznosti bez Krista postali bi nekakvi simbolični i estetski prizori kakve ljudi doduše vole, ali u njima nema spasenjskoga i oslobađajućega naboja.

Danas nema teologa koji se ne bi složio s mišlju da Crkva budućnosti mora biti više mistična, odnosno ukorijenjena u Bogu, a samim time, posredno i više bratska (koinonijska) i diakonijska. Ta tri elementa Paul M. Zulehner³⁰ usporedio je sa slikom drveta kojega korijenje predstavlja mistiku, a plodovi koinoniju i diakoniju. Što je korijenje drveta zdravije, ono će imati više plodova. Korijenje (mistika) zapravo je »udubljivanje u šutljivu tajnu samoga Boga«. Tek je tada čovjek sposoban radikalnije pristupiti siromasima, tada je to čak dužan učiniti. Put mistike, naime, put je »s drugim«: tko je zaronio u Boga, izronit će kod čovjeka.³¹

Mističnost crkvenoga života razvijaju i unaprjeđuju duhovne sredine odnosno zajednice, duhovne osobe i duhovni događaji. Temelji se na pouzdanju.

4.2. Diakonija

Iako koncilski dokumenti govore da je bogoslužje vrhunac za kojim teži djelovanje Crkve (SC 10), istovremeno naglašavaju i da ta težnja ne smije ići na račun diakonije: »Da bi to slavlje bilo iskreno i potpuno, mora voditi kako k različitim djelima ljubavi i uzajamnog pomaganja, tako i misionarskoj djelatnosti i k raznim oblicima kršćanskog svjedočenja.« (PO 6) Ove je misli Vinko Potočnik ovako radikalno formulirao: »Krist je kod posljednje večere, odnosno prvog euharistijskog slavlja jasno pokazao da je služenje (pranje nogu) bez euharistije — sužanjstvo, a euharistija bez pranja nogu hereza.«³²

U Sloveniji je istraživanje župa pokazalo nejednakomjernost u preraspodjeli župnih suradnika na sva tri osnovna područja pastoralne djelatnosti, i to na štetu diakonije; razmjer između bogoslužnih, navjesticeljskih i diakonijskih suradnika izgleda ovako: 58,5 % : 35,7 % : 5,8 %³³, i to unatoč širokim mogućnostima organiziranja i institucionalnoga djelovanja. Uzevši to u obzir, ne iznenaduje činjenici

29 Usp. Klaus Roos, *Weichen stellen im Pfarrgemeinderat: ein Leitfadens zur Gemeindeentwicklung*, Ostfildern, 2006. 137.

30 Usp. Paul Michael Zulehner — Hannes Gönner — Johannes Schweighofer, *Pfarranalyse: Anstoß zur Pfarrgemeinde-Entwicklung*, Wien, 1997., 45–46; Paul Michael Zulehner, *Pastoralne Futurologie: Kirche auf dem Weg ins gesellschaftliche Morgen. Pastoraltheologie 4*, Düsseldorf, 1990, 272–273.

31 Usp. A. Helmut Höfl (ur.), *Gott und Menschen nahe: passauer Pastoralplan*, Passau, 2002, 16.

32 Vinko Potočnik, Z. dobrodelnostjo in solidarnostjo proti revščini in izključenosti, u: *Nosite bremena drug drugemu (Gal 6,2)*, Maribor, 2010, 40; usp. Stipe Nimac, Služba diakonije u postmodernom društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006) 4, 101–112.

33 Usp. Brigita Perše, Pastoralna shizma v pokoncilski katoliški župniji na Slovenskem, u: *Bogoslovni vestnik* 70 (2010) 2, 259.

ca da ljudi danas od ustanove Crkve očekuju više socijalnoga djelovanja³⁴ te joj prigovaraju »da se premalo posvećuje problemima današnjeg čovjeka.«³⁵ Na zapostavljenost diakonije po župama upozoravaju i u drugim državama, na primjer u Austriji i Njemačkoj, u SAD–u itd. Istovremeno, dolaze do zaključka da je dijakonija iz župe »iščezla« u samostalna specijalizirana savjetovaništa.³⁶ Kod velikoga broja vjernika moguće je primijetiti odvajanje kršćanskoga »nauka« od života. Protiv takvih zabuda borio se već Drugi vatikanski sabor: »Kod mnogih taj raskorak između vjere koju ispovijedaju i svagdašnjeg života valja ubrojiti među teže zablude našega vremena.« (GS 43) U tom smislu duboku je misao izrekao C. John Somerville: »Živimo na onoj strani velike razdjelnice gdje je religija nešto o čemu čovjek razmišlja, umjesto da bude nešto što čovjek radi.«³⁷ Kršćanstvo je dakako nešto više od običnoga humanizma jer u prvome redu mora svjedočiti o Bogu kao transcendentnome temelju čovjeka i svijeta. Naime, Crkva nije samo socijalna ustanova, iako je na specifičan način i to.

4.3. Naviještanje

Danas, kad je značenje formalnih autoriteta u padu, osobnost sve više zadbiva na značenju; primjer je praktično jedini oblik naviještanja koji je sačuvao vjerodostojnost. Jasno je da kriza vjere nije u prvome redu kriza vjeroispovijesti ili poruke, nego kriza govora ili prenositelja vjere.³⁸ U Crkvi su stoljećima mogli naviještati samo klerici (takozvana »poučavajuća« Crkva), dok su svi ostali bili ponajprije slušatelji. Drugi vatikanski sabor naglašava da je naviještanje Kristova nauka zadaća svakog katolika. Tako (po)koncilski crkveni dokumenti³⁹ naznačuju pravi zaokret na području kateheze odraslih, budući da naglašavaju katehezu odraslih, a ne katehezu za odrasle. Naglasak je, dakle, na katehezi kod koje je odrastao čovjek nositelj, a ne predmet procesa vjerskoga oblikovanja. Suvremeno okruženje naime ukazuje na potrebu napredovanja u smjeru kateheze koja pretpostavlja većinsku kršćansku praksu prema katehezi koja uvažava nekršćansku okolinu; od kateheze djece prema katehezi odraslih, posebno prema obiteljskoj katehezi; od kateheze poučavanja o vjeri prema katehezi uvođenja u vjeru itd.⁴⁰ Pored kateheze najrašireniji je oblik naviještanja homilija (propovijed). Anketa, koju su proveli u trima bečkim crkvama, pokazala je da ljudi pridaju propovijedi veliko značenje. Od nje očekuju prije svega aktualiza-

34 Usp. Veljko Rus — Niko Toš, *nav. dj.*, 206.

35 Vinko Potočnik, Nova duhovna gibanja — izziv za novo evangelizaciju, u: *Bogoslovni vestnik* 52 (1992) 3–4, 260.

36 Usp. Brigita Perše, *nav. dj.*, 262.

37 C. John Somerville, *The Secularization of Early Modern England. From Religious Culture to Religious Faith*, New York, 1992, 9.

38 Usp. Michael Paul Gallagher, *Spopad simbolov*, Ljubljana, 2003, 161.

39 *Splošni pravilnik za katehezo*, Ljubljana, 1972, br. 32; Ivan Pavao II., *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme*, Glas koncila, Zagreb, 1994, br. 43; *Codex iuris canonici — Zakonik kanonskog prava*, Glas koncila, Zagreb, 1988, kan. 776. i dr.

40 Usp. Ivan Štuhec — Julka Nežič — Peter Kvaternik — Lojze Cvikel (ur.), *Izberi življenje: sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem*, Ljubljana, 2002, br. 349.

ciju, povezanost sa životom. Anketa je ujedno pokazala da je način na koji ljudi doživljavaju svetu misu »u priličnoj mjeri ovisan o propovjednikovoj osobnosti, odnosno o njegovoj autentičnosti«. ⁴¹ Kod naviještanja svakako se treba služiti svim oblicima postojećih sredstava društvenoga priopćavanja (vjerski tisak, film, radio, televizija, mreža i dr.).

4.4. Izgrađivanje zajednice (*koinonija*)

Već je spomenuto da je koinonija jedan od plodova prave mistike koji utjelovljuje i razotkriva samu bit Crkve kao tajne. Pojmom koinonija (izgrađivanje zajednice) označava se najintimnija i najintenzivnija povezanost čovjeka s Bogom (1 Iv 1,3), a to je ujedno podloga za koinoniju vjernika. Po krštenju naime ljudi postaju Božja djeca, postaju braća i sestre, nekakav duhovni rod. Iz prave koinonije niče povezanost koja danas nedostaje u mnogim zajednicama. Papa Ivan Pavao II. u Apostolskome pismu *Ulaskom u novo tisućljeće* navodi područje koinonije kao veliko područje na kojem u Crkvi treba pokazati odlučan i planski napor. ⁴² Zato poziva na napredovanje u duhovnosti zajednice, kad kaže: »Napraviti od Crkve dom i školu zajedništva: evo velikog izazova koji stoji pred nama u tisućljeću koje započinje, želimo li biti vjerni Božjem planu i odgovoriti na duboka očekivanja svijeta.« Zatim pojašnjava: »Prije planiranja konkretnih inicijativa potrebno je promicati duhovnost zajedništva omogućujući da se ona pokaže kao odgojno načelo na svim mjestima gdje se izgrađuje čovjek i kršćanin.« ⁴³ Psihološka istraživanja pokazuju da danas zajednicu doživljava samo čovjek koji u njoj sudjeluje. Što više doprinosi zajednici, to je ona više »njegova«, više mu znači. ⁴⁴ Drugi vatikanski koncil vrlo je odrješito pozvao krštene na to ozbiljno sudioništvo, učinivši od toga izravnu kršćansku dužnost s naukom o Božjem narodu, odnosno zajednici. Izričito je naglasio pozvanost svih krštenih na svetost (LG, 5. poglavje) koju svatko može ostvariti na »svoj« način. Dokument Tajništva sinode biskupa, *Lineamenta*, pripremljen za XIII. redovnu sinodu biskupa (7.–28. listopada 2012.) koja se održala u Rimu na temu »Nova evangelizacija za prenošenje kršćanske vjere« naglašava: »Pitanje o prenošenju vjere (...) pitanje je o sposobnosti Crkve da sebe oblikuje kao stvarnu zajednicu, kao pravo bratstvo, kao tijelo, a ne kao stroj ili poduzeće.« ⁴⁵

41 Paul Michael Zulehner, Markus Beranek — Sieghard Gall — Marcus König, *Gottvoll und erlebnisstark: Für eine neue Kultur und Qualität unserer Gottesdienste*, Ostfildern, 2004, 73.

42 Ivan Pavao II., *Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo na završetku Velikog jubileja godine 2000.*, Dokumenti 127, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001, br. 42.

43 *Isto*, br. 43.

44 Usp. Paul Michael Zulehner — Hannes Gönner — Johannes Schweighofer, *nav. dj.*, 52.

45 Chiara Favotti (ur.), *Vesela novica. Ljudje, ki verujejo, ljudje, ki delujejo*, Ljubljana, 2012.

Umjesto zaključka

U članku se došlo do spoznaje da u središtu crkvenog nastojanja mora biti čovjek i njegovo dobro odnosno spasenje, a ne samoočuvanje crkvenoga aparata. Crkva u biti uvijek ostaje ista Božje–čovječanska ustanova i spasenjsko događanje samo ukoliko svoje djelovanje prilagodava promjenama vremena. Crkva se mora uvijek iznova obnavljati (*Ecclesia semper reformanda*). Neprestano mora biti u »re–forma–ciji«, u kojoj se mijenja njezina forma, ali ne i sadržaj. To se može izraziti i na drukčiji način; melodiju je moguće svirati u različitim tonalitetima. Melodija može ostati ista, iako su izmijenjeni svi pojedinačni tonovi. To se događa u slučaju transponiranja. S druge strane, svi tonovi mogu ostati isti, a melodija će se ipak promijeniti. Dogodit će se to u slučaju da je promijenjen njihov redosljed.

Upoznali smo se s činjenicom da je Crkva s naukom i smjericama Drugoga vatikanskog koncila otkrila (u međuvremenu izgubljenoga) čovjeka — iako je bio otkriven već s Kristom u Evandelju. Počela je preuzimati nadu i žalost današnjega čovjeka kao svoju vlastitu nadu i žalost, premda se to u crkvenoj praksi na mnogim mjestima još premalo poznaje. Zato su iznijeti nužni pastoralni naglasci služeće Crkve danas, u smislu preporuke: »Duha ne trnite. (...) Sve provjeravajte: dobro zadržite.« (1 Sol 5,19.21) Naime, koncilski »aggiornamento« nije moguće shvatiti kao jednokratno prilagodavanje trenutnim razmjerima odnosno potrebama, jer bi to već značilo zaostajanje za stvarnošću. Radi se o postojanome putu koji Crkva kao takvog spoznaje, prihvaća i njime kroči. Pritom se Crkva nužno suočava s uvijek novim potrebama ljudi.

Usmjerenost Crkve na potrebe ljudi nije slučajnost, već nužnost. Radi se o vječnome pitanju je li subota stvorena radi čovjeka ili čovjek radi subote. (usp. Mk 2,27) Kristov je put put služenja čovječanstvu. Krist je došao radi čovjeka: »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju.« (Iv 10,10) Upravo je to zadaća Crkve: posredovati svijetu bogatstvo i ljepotu Božjega života. S najboljom namjerom ispitivanja savjesti u tom smislu na kraju se postavlja hipotetičko pitanje: Bi li nekomu nedostajala Crkva, kada bi prestala djelovati? Može li se kazati da bi svijet tada bio siromašniji?

The Pastoral Ministry in Europe »wind-swept« due to Modern Man's Changed Needs

Brigita Perše*

Summary

The Church's directedness toward people's needs is no coincidence, but rather a necessity. The eternal question again: Was the Sabbath made for man or man for the Sabbath? The path that Christ walked is the path of ministering to mankind. Precisely this is also the task of the Church, rather than a purposeless self-preservation of the ecclesial machinery. In essence the Church remains the same divine-human institution and a salvific event only if its activity is adapted to time and space. The article first cites several lines from the Holy Scripture and from ecclesial documents in which directedness toward man's needs is explicit. Then the article points out the basic characteristics of postmodern man with the intent to ultimately define the requirements of the »modern« Church's pastoral ministry in the European region.

Key words: man's needs, postmodernism, diaconia, liturgy, koinonia, spreading the Gospel, Second Vatican Council, Ecclesia semper reformanda, ministering Church

* Brigita Perše, ThD, The Archdiocese of Ljubljana Pastoral service. Address: Ciril-Metodov trg 4, 1000 Ljubljana, Slovenia. E-mail: brigita.perse@gmail.com